

Євдокіменко С.А. Щодо реалізації повноважень військових прокуратур при здійсненні нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство / С. А. Євдокіменко // Митна справа. – 2015. - № 4(100). – Ч. 2. – С. 134-141.

УДК 342.951

Євдокіменко С.А.,
здобувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОРД ТА ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО

Розглянуті особливості реалізації повноважень військових прокуратур при здійсненні нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство. Вказано на необхідність чіткого визначення об'єкта та предмета прокурорського нагляду у цій сфері як засобу його ефективності. Визначена потреба у належному методичному супроводженні цього напряму наглядової діяльності військових прокуратур.

Ключові слова: військова прокуратура, здійснення нагляду, законність, досудове слідство.

Рассмотрены особенности реализации полномочий военных прокуратур при осуществлении надзора за соблюдением законов органами, которые проводят ОРД и досудебное следствие. Указано на необходимость четкого определения объекта и предмета прокурорского надзора в этой сфере как средства его эффективности. Определена потребность в соответствующем методическом сопровождении этого направления надзорной деятельности.

Ключевые слова: военная прокуратура, осуществление надзора, законность, досудебное следствие.

The features of the exercise of powers of military prosecutors' offices in supervising the observance of laws by bodies that conduct pre-trial investigation and the OSA. The

need to clearly define the object and subject of prosecutorial supervision in this area yak means its effectiveness. It needs of appropriate methodological support of this direction of supervisory activity.

Keywords: military prosecutor, supervision, rule of law, pre-trial investigation.

Актуальність теми. Закріплення в ст. 121 Конституції України статусу прокуратури як єдиної системи органів державної влади, на яку покладено виконання низки специфічних функцій, пов'язується із тим, що її функціонування становить самостійний вид діяльності державних органів. Остання, на думку Ю.М. Дьоміна, виступає елементом системи стримувань і противаг між гілками влади [1, с. 10]. Однією із основних функцій органів прокуратури України та окремим напрямом їх діяльності є нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (п. 3 ч. 1 ст. 121 Конституції України). Її виконання покладається на відповідні органи прокуратури, до числа яких віднесено військові прокуратури (ст. 7 Закону України «Про прокуратуру»). В дослідженнях специфіки статусу цього органу прокуратури прямо вказується, що діяльність органів прокуратури з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері відрізняється характерними особливостями, зумовленими багато в чому специфічними умовам, в яких вона здійснюється – необхідності враховувати положення діючих багаточисельних підзаконних актів військового управління, будувати свою роботу з урахуванням його принципів [2, с. 113]. Вказані специфічні умови впливають і на форми та методи діяльності військових прокуратур по нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство. Чинять вони вплив і на характер та особливості реалізації повноважень військових прокуратур при здійсненні нагляду за органами, що здійснюють ці специфічні види правоохоронної діяльності.

Стан наукового дослідження. До питань діяльності органів прокуратури, у тому числі і військових прокуратур, зверталася низка вітчизняних науковців та практиків (В. Бабенко, Є. Блажівський, Ю. Винокуров, М. Гаврилюк, В. Галюк, Т. Дунас, І. Зарубінська, П. Каркач, І. Козьяков, Т. Корнякова, М. Косюта, О. Кучер, І. Марочкін, М. Мичко, О. Натрус, Н. Наулік, Г. Попов, В. Півненко, М. Погорецький,

М. Руденко, Г. Середя, В. Сухонос, С. Таранушич та інші). Проте, враховуючи численні зміни до чинного закону України «Про прокуратуру», закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України зараз виникла потреба у перегляді окремих теоретичних положень та практичних рекомендацій з приводу реалізації військовими прокуратурами наданих їм повноважень, зокрема в частині здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство. Тому дослідження цієї проблематики є одним із актуальних завдань юридичної науки та практики. Вирішення його безпосередньо пов'язано із підвищенням ефективності діяльності військових прокуратур, забезпеченням дотримання законності під час здійснення уповноваженими органами ОРД та досудового слідства. Мета статті полягає в аналізі норм чинного законодавства, якими регламентовані повноваження військових прокуратур, та практики його застосування при здійсненні ними нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід визначитися із характером та особливостями об'єкта та предмета нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство. Адже саме щодо цих явищ та у зв'язку із ними виникає діяльність прокуратури взагалі та військової прокуратури зокрема, саме щодо них цим органам державної влади надаються відповідні повноваження. Так, з урахуванням існуючої у юридичній науці позиції щодо визначення об'єкта прокурорського нагляду, то ним у досліджуваній сфері виступає діяльність державних органів, які проводять ОРД та досудове слідство. Перелік цих органів визначений у ст. 5 чинного закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] та ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України [4]. При цьому слід відмітити, що це не взагалі будь-які структурні підрозділи цих органів (наприклад, кадрового забезпечення, матеріально-технічного, штаби тощо), а саме ті підрозділи та їх посадові особи, у компетенцію яких входить та повноваженнями яких передбачено здійснення ОРД та проведення досудового слідства. Зокрема щодо військових прокуратур, то перелік суб'єктів, які проводять ОРД та щодо яких мають

право реалізовувати свої повноваження військові прокурори, уточнено у п. 6 наказу Генеральної прокуратури України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн.

З наведеного також можна відмітити, що об'єктом прокурорського нагляду при реалізації досліджуваної функції є не будь-яка діяльність уповноважених державних органів (наприклад, внутрішньо-організаційна, правовиховна, забезпечувальна тощо), а саме та її частина, в межах якої вони реалізують надані їм повноваження по здійсненню ОРД (системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів) та проведенню досудового слідства (система дій по розслідуванню злочинів). У цьому зокрема проявляється особливість форм та методів втручання прокуратури України в діяльність органів державної влади, що характеризує їх як наглядову діяльність та відрізняє діяльність прокуратури від здійснення контролю, зокрема за ОРД та досудовим слідством з боку СБУ або МВС України. Адже як відмічено в літературі, виступаючи способами забезпечення дисципліни та законності в державному управлінні контроль та нагляд відрізняються за можливістю уповноважених органів втручатися в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, змінювати чи скасовувати акти управління, зокрема щодо наглядової діяльності, то таких прав уповноважені органи під час діяльності з виявлення і попередження правопорушень, усунення їх наслідків та здійснення процесуальних заходів, спрямованих на притягнення винних до відповідальності не мають [5, с. 260]. На наш погляд, слід відмітити, що певні механізми (система стримувань і противаг між гілками влади, окремі засади організації та діяльності органів прокуратури тощо) вводять відповідні обмеження у обсяг та зміст наглядової діяльності зокрема військових прокуратур за органами, які проводять ОРД та досудове слідство. Це стосується насамперед переліку цих органів та напрямів їх діяльності при реалізації їх повноважень, визначених у законах та підзаконних нормативно-правових актах. Адже саме ці явища і виступають об'єктами прокурорського нагляду при здійсненні військовими прокуратурами наданих їм повноважень.

З приводу предмета прокурорського нагляду у тому числі і військових прокуратур, за органами, які проводять ОРД та досудове слідство, то його становить дотримання (точне і неухильне) уповноваженими державними органами вимог нормативно-правових актів при здійсненні ними ОРД та досудового слідства. М.А. Погорецький під предметом прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю зокрема розуміє законність, яка на його думку, становить точне дотримання законів, що її регулюють [6, с. 119]. До числа цих актів, за дотриманням яких здійснюють нагляд органи військової прокуратури слід віднести: Конституцію України, закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», КПК України, відповідні підзаконні акти, зокрема відомчі накази та інструкції тощо. І як у випадку із об'єктом прокурорського нагляду у цій сфері, також відмічаємо, що при виконанні функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, військові прокурори наглядають за дотриманням працівниками оперативних підрозділів та органів досудового слідства вимог чинного законодавства, якими регламентована саме відповідна правоохоронна діяльність. Наприклад, з приводу здійснення нагляду за органами, які проводять досудове слідство, то згідно з п. 19.1. наказу Генеральної прокуратури України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн визначений перелік кримінальних правопорушень (ст. 402 - 421, 425 - 435 КК України), а також спеціальних суб'єктів злочинів (військовослужбовці правоохоронних органів та інші особи, зазначеними у частині 4 статті 216 КПК України, які проходять службу та/або працюють в державних органах чи установах військової сфери), досудове слідство по яких здійснюють слідчі військових прокуратур, нагляд за законністю діяльності яких забезпечують військові прокурори.

Також як і у випадку з об'єктом прокурорського нагляду у цій сфері чітке визначення його предмета має власне значення. Так вказується, що предмет прокурорського нагляду має власне службове призначення, яке полягає у використанні його для розмежування галузей прокурорського нагляду [7, с.19], додамо ще, що і для розмежування компетенції прокурора при здійсненні нагляду у тій чи іншій сфері. Зокрема, у літературі акцентується увага на тому, що до предмету

підгалузі прокурорської діяльності не входять відомості про організацію, тактику, методи і доцільність засобів здійснення оперативно-розшукової діяльності за умови, що вони передбачені законодавством, це означає, що прокурор не повинен втручатись у саму організацію названої діяльності, оскільки ця функція є, виключно прерогативою керівництва відповідних служб, однак, з метою належного орієнтування, а отже, адекватного оцінювання з позицій законності роботи оперативно-розшукових підрозділів, прокурору варто розібратися з її підвалинами [8, с. 165]. На недопустимість втручання в тактику проведення оперативно-розшукових заходів, якщо дії оперативних працівників не суперечать законодавству свого часу зверталася увага М.А. Погорецьким [6, с. 119]. Вважаємо, що те саме можна сказати і щодо досудового слідства.

Хоча звернемо увагу, що в ч. 2 ст. 36 КПК України прямо вказано, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, наділяється відповідними повноваженнями. Але процесуальне керівництво за своїм характером передбачає втручання у безпосередню діяльність слідчого, а його метою, як відмічається в літературі є забезпечення швидкого, повного та всебічного розслідування кримінального провадження [9, с. 119; 10, с. 246]. Можна відмітити, що у співвідношенні нагляду та процесуального керівництва простежується ті ж відмінності, що і між наглядом і контролем. З цього приводу у фаховій літературі звернуто увагу, що порядок реалізації права прокурора у досудовому розслідуванні на здійснення процесуального керівництва органами дізнання і досудового слідства, його спрямованість і зміст свідчать, що реалізація його відбувається не в формі прокурорського нагляду, а як самостійна додаткова функції прокурора, що виконується ним у досудовій стадії процесу, а тому існує потреба у тому, щоб законодавець України шляхом внесення змін і доповнень до КПК України чітко й однозначно розмежував прокурорські кримінальні процесуальні функції (нагляду за додержанням законів і процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування) [11, с. 282]. Подібна позиція підтримана і іншими науковцями [10, с. 246]. Ми також підтримуємо цю точку зору.

Зі свого боку відмітимо, що розмежування нагляду та процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні як окремих напрямів зокрема діяльності військових прокуратур повинно проявлятися і в їх організаційно-штатній структурі. Адже це потребує виділення окремих підрозділів у структурі, наприклад, військової прокуратури регіону, для здійснення цих окремих видів прокурорської діяльності та покладання відповідно різних обов'язків і надання повноважень їх працівникам. І як практичне підтвердження обґрунтованості позиції щодо розмежування нагляду та процесуального керівництва можна навести організаційно-штатну структуру військових прокуратур регіонів. Так, в їх структурі окремо існують відділ нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та при проведенні оперативно-розшукової діяльності та відділ процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях слідчого відділу. Вважаємо, що такий підхід у більшому ступені забезпечує як досягнення власне завдань кримінального провадження, так і підвищує оперативність та ефективність здійснення прокурорами покладених на них функцій.

З цього можна дійти висновку, що за своїм змістом повноваження військових прокурорів при виконанні функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, повинні відноситися та створювати умови саме для перевірки законності проведення відповідного оперативно-розшукового заходу або слідчої дії, прийняття відповідного рішення, а не контролю за їх доцільністю з позиції оперативно-розшукової чи криміналістичної тактики. Це насамперед передбачає чітке, системне та послідовне формулювання у відповідних підзаконних нормативно-правових актах, внутрішніх актах (наприклад, посадових інструкціях, функціональних обов'язках), якими впорядковуються повноваження військових прокурорів, спрямування на здійснення, по-перше, саме нагляду, а не наприклад, процесуального керівництва, по-друге, здійснення нагляду саме за законністю ОРД та досудового слідства з позиції точного і неухильного дотримання законів, що їх регламентують.

Окремо звернемо увагу на той факт, що з проведеного нами аналізу об'єкта та предмета прокурорського нагляду, який у тому числі здійснюється військовими прокуратурами, за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, слід підкреслити, його подвійність. На це звертається увага і у фаховій літературі. Зокрема у працях науковців акцентується питання щодо того, що даний напрям прокурорського нагляду (мабуть виходячи з тих міркувань, що обидва види діяльності регулюються окремими, лише їм притаманними законодавчими актами та відносяться до різних галузей права) складається фактично з двох окремих (хоча і близьких) видів діяльності правоохоронних органів: оперативно-розшукової; кримінально-процесуальної діяльності (що включає в себе дізнання і досудове слідство) [12, 177-178; 13, с. 112]. Однак підстав для розмежування та виділення у якості окремих самостійних напрямів діяльності військових прокуратур з нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД, та нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють досудове слідство, немає. Попри все об'єднання цих напрямів діяльності здійснено на рівні Конституції України (п. 3 ч. 1 ст. 121). Також при певних розбіжностях цих видів діяльності правоохоронних органів все ж таки слід вести мову про їх істотній взаємозв'язок та взаємодію. Це проявляється у тому, що вони мають однакову спрямованість (боротьба із злочинністю), під час їх проведення існує ризик обмеження, а часом і порушення одних і тих самих конституційних прав громадян, а також те, що дані, отримані під час ОРД можу слугувати підставами для відкриття кримінального провадження, а під час кримінального провадження здійснюються відповідні негласні слідчі (розшукові) дії. Тобто можна вказати на існування процесу їх взаємного переходу та об'єднання цих видів правоохоронної діяльності. До того ж підрозділи, які проводять ОРД та досудове слідство, переважно перебувають в структурі одних і тих самих органів виконавчої влади.

Окремо звернемо увагу, що саме на органи прокуратури надано повноваження по координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності (ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»). Тому надання військовим прокуратурам повноважень щодо одночасного здійснення нагляду за додержанням законів

органами, які проводять ОРД та досудове слідство, є доцільним не тільки з позиції правової визначеності цієї функції органів прокуратури у Основному Законі нашої держави, а також з позиції можливості об'єднання зусиль, засобів, форм та методів прокурорської діяльності щодо відносно самостійного напрямку діяльності уповноважених державних органів – функції боротьби зі злочинністю. Відповідні повноваження з координації діяльності правоохоронних органів у військовій сфері повинні бути чітко визначені та закріплені у нормативному вигляді.

Таким чином, можна відмітити, що Конституція України, покладаючи на прокуратуру функцію нагляду за органами, які проводять ОРД та досудове слідство, одночасно створює правове підґрунтя для наділення відповідних органів прокуратури України, у тому числі і військової прокуратури, повноваженнями, які необхідні для реалізації цієї функції. Вказані повноваження, враховуючи певні відмінності у характері, способах здійснення ОРД та досудового слідства, мають, мають як певні загальні риси (призначення та мета реалізації), так і розрізняються між собою з огляду на об'єкт та предмет наглядової діяльності. Щодо їх змісту, то у ч. 1 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України. Зокрема це ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 36 КПК України. Регламентація форм та методів здійснення нагляду у досліджуваній сфері додатково здійснюється наказами Генеральної прокуратури України («Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29.08.2014 № 12гн, «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 року №4гн, «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність» від 03 грудня 2012 року №4/1гн, «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів спеціальними підрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю» від 21 березня 2013 року № 4/2гн та ряд інших). Як свідчить аналіз

положень вказаних актів, сукупність правових приписів, що містяться в них створює надійне правове підґрунтя для забезпечення ефективного та дієвого нагляду з боку військових прокурорів за дисципліною та законністю у цій сфері.

Висновок. Дослідивши окремі аспекти реалізації повноважень військових прокуратур при здійсненні нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, можна відмітити наступні моменти:

- надані на підставі п. 3 ч. 1 ст. 121 Конституції України військовим прокуратурам повноваження виступають проявом дії системи стримування та противаг, який притаманний демократичному суспільству, за правовою природою вони є способом забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні зокрема у сфері управління внутрішніми справами, а за характером – державно-владними засобами впливу на поведінку посадових осіб органів, які проводять ОРД та досудове слідство;

- з урахуванням об'єкта та предмета прокурорського нагляду у досліджуваному напрямку діяльність військових прокуратур можна поділити на два взаємопов'язаних підвиди – нагляд за додержанням законів органами, які проводять ОРД у військовій сфері, та нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють досудове слідство з приводу військових злочинів (402-421, 425-435 КК України) чи злочинів, вчинених військовослужбовцями, що має значення для визначення організаційно-штатної структури військових прокуратур, нормативно-правового (видання наказів Генерального прокурора України щодо кожного з підвидів наглядової діяльності) та методичного забезпечення їх діяльності;

- чітке визначення об'єкта прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, виступає умовою ефективності та дієвості здійснюваного нагляду за рахунок зосередження уваги військових прокурорів саме на змісті діяльності відповідних правоохоронних органів, яка є об'єктом нагляду, у свою чергу правильне встановлення предмета нагляду не тільки сприяє його дієвості, а й виступає гарантією від безпідставного втручання у діяльність правоохоронних органів;

- передбачені в ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 36 КПК України повноваження з питань нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, якими наділені військові прокурори, в цілому достатні для забезпечення ефективного та дієвого нагляду з метою забезпечення дисципліни та законності у цій сфері, але питання координації діяльності правоохоронних органів, враховуючи тенденцію до поєднання ОРД та кримінальної процесуальної діяльності потребують нових підходів, у тому числі і в частині оновлення відповідної нормативної бази;

- з метою підвищення ефективності реалізації військовими прокурорами наданих їм повноважень з приводу здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство, існує потреба у розробці та періодичному оновленні відповідних методичних рекомендацій з означених питань.

В якості перспективного напрямку подальших наукових досліджень питання здійсненні військовими прокуратурами нагляду за додержанням законів органами, які проводять ОРД та досудове слідство вбачаємо опрацювання науково-методичних рекомендацій щодо особливостей здійснення прокурорської діяльності у цій сфері з урахуванням специфічних положень чинних підзаконних актів військового управління, дією його принципів та особливостей діяльності державних органів, підприємств, установ та організацій у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Дьомін Ю. М. Прокурорський нагляд в Україні: Навч. посібн. / Ю. М. Дьомін. К.: Прецедент, 2009. – 164 с.
2. Козачук О. С. Прокуратура з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері: досвід реформування України / О. С. Козачук // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – №2. – С. 112-115. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/2_2014/32.pdf
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2135-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1426247955904876>
5. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. — Х. : Право, 2010. — 624 с.
6. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю / М. А. Погорецький // Вісн. ун-ту внутр. справ. — Х., 2000. — Вип. 10. — С. 117—125.
7. Прокурорський нагляд в Україні: курс лекцій [для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [В.Т. Нор, Я.О. Береський, І.І. Когутич, З.Д. Котик та ін.]; за ред. В.Т. Нора. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 280 с.
8. Грицаєнко Л. Р. Конституційно-правовий статус прокуратури України. Підручник. / Л. Р. Грицаєнко. – К.: БІНОВАТОР, 2007. – 544 с.
9. Малюга В. Нагляд прокурора за додержанням законів у формі процесуального керівництва при проведенні досудового розслідування / В. Малюга // Вісник Київського Національного Університету Імені Тараса Шевченка : Юридичні науки Випуск № 92, 2012.– с. 118-120.
10. Антонюк О. Д. Співвідношення прокурорського нагляду і процесуального керівництва в діяльності прокурора під час досудового розслідування кримінальної справи / О. Д. Антонюк // Університетські наукові записки. - 2009. - № 4. - С. 240-247.
11. Руденко В. М. Про сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням / М. В. Руденко, В. П. Півненко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 277-283.
12. Вигівська Л. В. Загальні засади прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність / Л. В. Вигівська // Вісник Академії адвокатури України 2011. – №3(22). – С. 176-181

13. Когутич І.І. Прокурорський нагляд в Україні: Курс лекцій для студ. юрид. вищих навч. закладів / І.І. Когутич, В.Т. Нора, А.А. Павлишин ; за ред. проф. В.Т. Нора. – К.: Атіка, 2004.